

Martor: The Museum of the Romanian Peasant Anthropology Review, nr. 18/2013, *Remembering Childhood*, 190 p.

În ultimii ani, istoria copilăriei românești a făcut pași importanți înainte, reușind să acopere goluri asupra multor domenii și perioade. Indiferent că vorbim de o abordare istorică (Maria Magdalena Szekely, Luminița Dumănescu, Ramona Caramela, Cătălina Mihalache, Nicoleta Roman), etnografică și etnologică (Adina Hulubaș), sociologică (Livia Coroi) sau pur și simplu de dezvoltarea unor memorii, progresul este vizibil, iar el a fost încontinuu încurajat de realizarea unor manifestări științifice și expoziții tematice. În urma acestora rămân mereu rezultate utile: volume, cataloage (Muzeul Național Cotroceni, Muzeul Național de Istorie, Arhivele Naționale ale României) sau numere de revistă special dedicate. Acesta este și cazul revistei „Martor”, a Muzeului Țăranului Român, care, la finalul anului 2013, a reunit contribuții semnificative într-un număr intitulat „Remembering Childhood”, una dintre modalitățile de încheiere a șirului de expoziții pe această temă alături de lansarea muzeului virtual al copilăriei.

Având-o în față, revista ni se deschide structurată în trei secțiuni: 1. (Auto)etnobiografii ale copilăriei contemporane; 2. Urme vizuale și mărturii orale și 3. Muzeologia copilăriei, fiecare cu câte patru studii. În plus, cele două introduceri, semnate Ioana Popescu și Simina Bădica, punctează demersul. Prima se inspiră din prelegerea susținută de Herta Müller cu ocazia câștigării Premiului Nobel pentru Literatură în 2009, pentru romanul „Îngerul Foamei” și intitulată *Every word knows something of a vicious circle*. Un premiu pentru un roman despre deportarea germanilor în lagărele de muncă din URSS este un pretext pentru scriitoare de a discuta prin intermediul unui obiect ales (batista) trecutul familial și experiența sa cu regimul comunist. Întrebarea pe care mama sa i-o pune a adesea: Ai o batistă? era o modalitate de păstrare a unei legături afective, dar mai ales o pregătire pentru un viitor plin de suferințe. O pază și un refugiu pe care familia îl oferea simbolic membrilor săi. Lăsând în urmă această semnificație ce ni se pare esențială și nepunctând

clar contextul, Ioana Popescu găsește batistei altele: adunătoare a unor „comori” ale copilăriei, un instrument de mascare a neliniștii personale etc. Întrebarea care se naște în subsidiar și pe care Irina Nicolau – de care amintește autoarea studiului – o întrevedea este legată de supraviețuirea obiectului, fie și ca accesoriu. În contemporaneitate, din punct de vedere igienic și-a găsit înlocuitor, dar rămâne un companion al durerii și morții în aceeași linie a rândurilor scrise de Herta Müller pentru că ea, batista, se mai poate întâlni, după cum observa și Ioana Popescu, numai cu ocazia înmormântărilor. Caz în care credem că un obiect plasat într-o memorie a copilăriei, o vârstă a începuturilor, devine unul al semnificării unui sfârșit. Orice metamorfoză la acest nivel are nuanțe care țin de bagajul cultural și personal al fiecăruia, dar care arată supraviețuirea la nivel colectiv a acelei dimensiuni privite de toți ca esențială. Simina Bădica ne prezintă, pe scurt contribuțiile și dialogul care se creează între ele pentru că toate aduc în prim plan copilării tratate ca studii de caz. Însă, nu există o privire de ansamblu asupra lor care să arate în ce chip se definea, în cele din urmă, copilăria pornind de la o secvență la alta.

Prima secțiune începe cu studiul Mihaelei Precup asupra albumului de familie din România comunistă, despre care afirmă că trebuie privit mai mult decât un produs al unui exotic balcanic. Discuția pornește de la albumul de familie personal, care include două generații atât de diferite (bunicul din elita comunistă și părinții anticomuniști), dar la care asociază alte două fotografii ale unor personalități (Cornel Chiriac și Elisabeta Rizea). În mod paradoxal, vocile libertății împart același spațiu cu reprezentanții represiunii prin prisma unor agenți comuni: admiratori ai primilor și copii ai celor din a doua categorie. Aceasta pare a fi singura legătură dintre fotografii, deși mult mai util nouă ne-ar fi fost o discuție asupra unor albume de pe un același palier al încărcăturii afective, al concepțiilor și principiilor de viață pentru că ele reprezintă locuri destul de comune ale memoriei pentru cei care au trăit în perioada

comunistă. Creșterea în prezență a fotografiilor color, după 1989, reprezintă un câștig calitativ, dar și o scădere a sentimentului intimității, o diminuare a nostalgiei și idealului pentru că, surprinzând culoarea, ai mult mai pregnant defectul. Mihaela Precup arată că în perioada comunistă oamenii „erau ruși de lume”, fapt adevărat printr-o alegere politică, dar asta nu i-a împiedicat pe unii (precum tatăl ei) să asculte Europa Liberă, gășind o legătură motivațională sau pe alții să ignore „petele negre” și să idealizeze un regim. Studiul Iulianei Dumitru se oprește asupra stațiunii 2 Mai, loc al copilăriei unde a început să muncească de la vârsta de 12 ani în restaurantul părinților. Perspectiva asupra spațiului este una dublă: cea a unui localnic, dar și a unui turist, ajuns astfel prin migrarea spre orașul cel mare, capitala. Din păcate, incursiunea în istoricul stațiunii este prea mare în dauna considerațiilor personale și reflecțiilor asupra propriei copilării.

Cristina Bezzi își propune să demonstreze existența unei discrepanțe între descrierea oficială a fenomenului copiilor „lăsați în urmă” de părinții plecați la muncă în străinătate și realitatea trăită a acestora. Cercetarea ei de teren s-a desfășurat pe două zone: Moldova românească (satele Buruienesti și Liteni și orașele Roman și Iași) și Borșa Maramureșului, alese pentru că au un nivel ridicat al migrației, dar și pentru că implică un adevărat caleidoscop al greutăților financiare și familiale. Discursul oficial legat de acești copii stigmatiza părinții și crea imaginea unui abandon prelungit, voluntar și premeditat; o altă formă de părăsire a familiei aplicată perioadei contemporane. Principala diferență pe care autoarea o găsește între copiii acestor zone este că cei din Borșa suportă mai bine distanța, putând conta pe integrarea în familiile extinse și pe un mai mare spirit de solidaritate. Totuși, chiar dacă acești copii au acest avantaj sau păstrează legătura (inclusiv via internet) cu părinții lor făcând viabil conceptul de „transnational motherhood”, tot rămâne adevărat că ei se maturizează mai repede, că devin din frați părinți sau muncesc în plus, punând punct copilăriei lor odată cu plecarea adulților/adultului. Și, atunci, discursul oficial nu mai rămâne atât de încărcat de stereotipii, ci poate o reducere la esența

actului pentru că părinții – conștient sau nu – îi dau copilului un alt rol în familie decât cel tradițional acceptat.

Pătrundem în a doua secțiune cu articolul Melindei Blos-Jáni dedicat filmului și modului în care acesta reușește să se insinueze în anii 1945-1989 în spațiul privat. Categoriile analizate sunt cele ale creatorului și ale utilizatorului de film, pornind de la teoria lui Richard Chalfen conform căreia albumele și filmele de familie reprezintă o lume construită și care nu poate fi înțeleasă decât prin prisma simbolurilor și contextului. Convențiile colective primează adesea în fața inițiativei individuale. Dar, făcând o comparație cu studiul anterior al Mihaelei Precup ne întrebăm dacă, în trecerea de la o generație la alta (bunic-părinți-nepoți) poate apărea o detașare parțială sau se continuă preluarea unor tipare. Când și cu ce ocazie se produce ruperea? Articolul are două studii de caz: familia Haáz, în care două generații își păstrează interesul pentru lumea artistică în mișcare: Sándor senior pentru folclor și dansuri populare, iar Sándor junior pentru muzică. Primul a realizat filme de amator atât pentru familie cât și ca documentare a muncii sale, în timp ce al doilea a căutat să transforme un hobby într-o profesie prin intermediul unui mentor, Ervin Schnedarek. Diferențele între tată și fiu nu apar atât de mult subliniate, cum ne-am așteptat, ci se dă un spațiu mai mare legăturii cu fondatorul Cineclub. Schnedarek și-a dezvoltat cariera pornind de la instruirea unor profesioniști precum cameramanii într-un domeniu necesar propagandei comuniste știind cum să folosească o poziție bine obținută pentru a dezvolta cinematografia de limbă maghiară din România. O abordare comparativă extrem de utilă avem din partea Danei Mihăilescu, specialist în studii anglo-americane, care pune în oglindă două expoziții din Paris dedicate copilăriei evreiești cu două proiecte pe același subiect. *C'étaient des enfants. Déportation et sauvetage des enfants juifs à Paris* și *Au Coeur du Génocide. Les enfants dans la Shoah* deși au mers pe aceeași linie didactică recunoscută de autoare și inspirată de inițiativa lui Serge Klarsfeld, datorită organizatorului (primăria, respectiv Mémorial de la Shoah) nu au putut avea decât o abordare dife-

rită din punct de vedere expozițional. Au reușit însă să redea solidarizarea unei comunități etnice, dar și pe cea care depășea granițele rasiale impuse de doctrina lui Hitler. Pentru Franța, anul 1941 a adus primele separări în rândul familiilor evreiești, plecarea bărbaților fiind resimțită și redată de copii în amintirile lor. Din acel moment începe să dispară ideea de cămin și se conștientizează că nu le mai rămâne decât un spațiu locuibil, al supraviețuirii, dar nu al fericirii. În Olanda anului 1942, Anne Frank realiza același lucru, transformând mental ceea ce va fi cunoscut ca Anexa în adevăratul ei cămin pentru că întreaga ei familie era acolo, cu ea. Propaganda și războiul în sine au dat familiei conotații negative, creând ierarhii între etnii și popoare, iar copiii evrei, ca și cei țigani stăteau în calea păcii la fel cum superioritatea germană nu lăsa loc de un mai bine pentru alții, precum rușii, ungurii sau românii. Recuperarea familiei pierdute, atât în sens larg (de neam) cât și în sens restrâns, a devenit motorul din spatele celor două proiecte amintite de Dana Mihăilescu și inițiate de Golda Tencer în 1998, respectiv de Jeffrey Wolin în 1997. Ceea ce trebuie remarcat este faptul că primul nu este doar atât, ci și o reconstituire a Poloniei de dinainte de război, țară care are similitudini de destin cu poporul evreu, cunoscând (re)împărțiri și dispariții de pe harta Europei. Ea este reamintită prin fotografii, cărți poștale și însemnări din prisma vieții cotidiene a evreilor: în piață, ducându-se la școală, la cumpărături etc. Al doilea aduce un plus, o extindere a privirii, făcând, într-adevăr, posibilă ideea de funcție transnațională a memoriei Holocaustului. Între cele două categorii de furnizori (creatori și deținători) există o legătură de sânge, dar și de trăire afectivă, ultima neîntâlnindu-se în cazul albumului din perioada comunistă discutat de Mihaela Precup, unde generațiile nu converg din punct de vedere al sentimentului față de un regim. Artefactele ne apar în trei categorii (pre Holocaust, din perioada Holocaustului și post Holocaust), dar observăm că cele din primele două transmit o oarecare bunăstare și atmosferă pozitivă, care ar trebui să ducă la o regândire sau nuanțare a împărțirii. Cele din a treia îi prezintă pe oameni după eliberarea din lagăre, când aleg să se reîntoarcă

acasă sau să emigreze. În fapt, ar trebui discutat doar de pre și post Holocaust pentru că nu există mărturii vizuale de facto despre ce s-a întâmplat în timpul procesului de exterminare; cel puțin, nu în acest proiect. Suprapunerea între începerea războiului și Holocaust nu este viabilă din punct de vedere istoric și nici din imaginile înfățișate pentru că oamenii apar aproape fericiți. Războiul a început ca o agresiune politică și teritorială și abia apoi și-a dezvăluit intențiile de exterminare în masă din punct de vedere etnic. Acest lucru ar fi trebuit observat de autoare *vis-à-vis* de proiectul lui Wolin.

Simona Adam ne arată ce înseamnă „a crește mare” în Banat pornind de la Arhiva de Istorie Orală existentă la Timișoara în cadrul Third Europe Foundation: interculturalitate și, de aici, dezvoltarea empatiei și toleranței față de ceilalți, un sentiment conștientizat al identității și superiorității cultural-regionale („Tot Banatu-i fruncea!”). Cei intervievați erau școlari în momentul declanșării celui de-al Doilea Război Mondial, dar – ca și în studiul anterior – au resimțit acut plecarea bărbaților (tați, unchi, frați, veri), degradarea standardului economic și instaurarea unei alte atitudini față de viață, total opusă celei anterioare și dominată de teamă și neîncredere. Unul dintre intervievați a explicat supraviețuirea copiilor evrei prin constituția fizică și dorința mai puternică de a trăi. Noi am adăuga și importanța gradului de raportare la viață. Majoritatea adulților conștientizau mai mult impactul, mutația ideologică, dispariția unui sistem de valori și a unei generații. Ei pierdeau idealul și adesea credința de izbăvire, în timp ce copilul, necunoscând imaginea completă și profundă a fericirii familiale și sociale, continua să spera. Poate, pe un alt plan, ar fi fost utilă o comparație cu situația din sistemul concentraționar românesc, chiar dacă numărul copiilor a fost redus și sistemul altul, latura psihologică din spate rămâne similară. Simona Adam punctează și discrepanța pe care copiii din România comunistă o resimțeau între ceea ce vedeau la școală și ceea ce auzeau în familie, între onoarea pe care le-o aducea statutul de pionier și comentariile părinților. Ultima incursiune din această secțiune ne este oferită de Nadezhda Velinova Galabova și

se referă la imaginea profesorului așa cum reiese din amintirile elevilor de la școala cu predare în limba engleză din Sofia. Deși inedită și folositoare, două ar fi amendamentele pe care le-am aduce: lipsa unui context istoric suficient de bine dezvoltat pentru a înțelege situația și confuzia care rămâne în ce privește profilul acestui cadru didactic. Închiderea școlilor străine, și ca limbi de predare și ca finanțare și structură în 1948, este explicată de autoare doar prin dorința statului de a omogeniza un sistem educațional intern și a-l elibera de orice influență occidentală (p. 126). Redeschiderea unei școli are loc destul de rapid, am zice, în 1950, pentru pregătirea diplomaților bulgari. Aceste explicații sunt prea puține și, făcând recurs la cazul românesc, amintim motivele din spate: respectarea unui acord politic început la Yalta; primatul limbii ruse introdusă ca limbă străină și închiderea oricăror centre culturale și educaționale occidentale (în București: Institutul Francez, Institutul de Înalte Studii Bizantine, Consiliul Britanic etc., toate însoțite de procese în care se regăsea acuzația de trădare și spionaj), „curățarea” mediului intelectual de elemente aflate în disonanță cu politica noului regim ș.a.m.d. Creșterea numărului de studenți bulgari la școala de limbă engleză din Sofia în 1954 are, credem, o explicație: moartea lui Stalin produsă doar un an mai devreme. După surpriza și empatia de rigoare, forțată sau nu, se ajunge la speranță și o nouă politică a regimului. Amintirile foștilor studenți vorbesc despre profesori nativi englezi și despre unele asocieri cu rezistența bulgară și mișcările subversive. Acest aspect ar fi trebuit mai mult explorat pentru a înțelege cum, într-o școală de partid, se putea pune astfel problema într-un timp „în care comunismul își făcea resimțită, în modul cel mai acut, puterea. De asemenea, numărul intervievaților (10) rămâne destul de redus pentru un studiu de adâncime.

A treia și ultima secțiune începe cu prezentarea Rodicăi Marinescu asupra celor șase expoziții și a atelierului, toate dedicate copilăriei, arătând că din 3.556 de vizitatori, doar 187 au lăsat în urmă impresii și opinii. Parcursul expozițio-

nal prin Europa (Londra, Paris, Madrid, Roma, Stockholm) în perioada 2012-2013, documentat de Lila Passima, completează această incursiune din spatele unei activități mai mult decât muzeale. Georgeta Roșu a pornit de la fondul jucăriilor de lut existent la Muzeul Țăranului Român, discutând tehnologii de realizare, tipologii și semnificații (socializarea între copii, crearea unui fond afectiv și interacționarea cu lumea exterioară). Specificul regional este prea puțin punctat, deși avem o hartă a centrelor producătoare românești, iar discuția asupra impactului acestor jucării rămâne deschisă. Extrem de frecvente în mediul rural, ele erau și în trecut diferite de jucăriile de la oraș, dar în contemporaneitate „exoticul” ce le însoțește crește din ce în ce mai mult. Unde și cum mai apar (ex: standuri de suveniruri; târguri de produse tradiționale etc.) arată strategiile de supraviețuire într-o lume a tehnicii în care rămâne asocierea cu ideea de tradițional. Se poate vorbi de transformarea unor astfel de jucării în obiecte de decor? De o schimbare sau nuanțare a funcționalității? Bogdan Iancu a luat în discuție experimentul lui Károly Kós lansat în anii 1970-1971 de colectare, descriere și interpretare a jucăriilor de către copii. Acesta i-a ajuns în atenție după ce a vizitat Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe, unde se găsesc unele dintre ele. Pozele și prezentările au fost de un mare ajutor pentru că o parte din cele 3.000 de obiecte nu s-au mai putut păstra, datorită materialului, iar inventarierea a început în 2005. Interesant ar fi de văzut și comentat implicarea politică a statului în acest demers, datorită perioadei traversate. Câteodată, ceea ce se întâmplă în culise este la fel de interesant și util ca proiectul în sine.

Iată de câte discuții și explorări putem avea parte pornind de la conceptul de copilărie și nu putem decât să ne bucurăm de existența acestui număr sperând într-o continuare a demersului pe cât mai multe paliere și domenii, la care să se adauge o colaborare fructuoasă între specialiști.

Nicoleta Roman